

УДК 37.013.42-056.45:343.85(094)

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2019.65-1.26>**В. І. Степаненко**кандидат педагогічних наук,
докторант кафедри соціальної педагогіки,
доцент кафедри соціальної роботи

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОФІЛАКТИКИ ПОВЕДІНКОВИХ ДЕВІАЦІЙ ОБДАРОВАНИХ УЧНІВ

У статті на основі аналізу законодавчих актів України щодо організації роботи з обдарованими дітьми та молоддю виокремлено соціально-правові норми, які безпосередньо чи опосередковано торкаються проблеми профілактики поведінкових девіацій обдарованих учнів. Профілактика розглядається як пріоритетний напрям роботи з обдарованими учнями при комплексному вирішенні їх особистісних, соціальних, поведінкових проблем і свого роду один із показників рівня розвитку та процвітання держави, яка має проводити правильно сформовану дієву політику, мати відповідну нормативно-правову базу, створити сприятливе профілактичне середовище з умовами, що забезпечують реалізацію таланту, перехід негативних проявів у поведінці обдарованої дитини у позитивне русло.

Зазначено, що профілактика як напрям діяльності працівників психологічної служби передбачає своєчасне попередження відхилень у розвитку та становленні особистості, міжособистісних стосунків, запобігання конфліктним ситуаціям в освітньому процесі. Просвітницько-профілактична функція психологічної служби полягає у поширенні психологічних знань, виявленні фактів порушення прав дитини, вжитті заходів щодо подолання негативних чинників, які впливають на життєзабезпечення дитини, її моральний та соціальний розвиток, профілактиці та попередженні негативних впливів.

Виявлено, що в офіційних документах окреслено тільки загальні положення щодо профілактичної роботи з обдарованими учнями і не прописані рекомендації щодо створення позитивного сприятливого середовища для розвитку обдарованих учнів, профілактики їх поведінкових девіацій, що вимагає ґрунтовного й системного дослідження зазначеної проблеми на рівні функціонування системи органів адміністративно-виконавчого апарату щодо здійснення профілактики поведінкових девіацій обдарованих учнів, визначення можливості доступу до послуг освітньо-розвивальної бази закладів різного типу на локальному, регіональному й державному рівнях.

Ключові слова: обдарований учень, профілактика, девіантна поведінка, нормативно-правовий акт.

Постановка проблеми. Ступінь уваги держави до проблем становлення обдарованої молоді [11], наявність інноваційного людського капіталу [2], розвиток творчої особистості з інноваційним мисленням та практичною спрямованістю діяльності [4], пріоритет профілактичного напрямку роботи при комплексному вирішенні проблем, пов'язаних із соціалізацією й адаптацією обдарованої особистості, її поведінкою [3], є показниками рівня розвитку та процвітання суспільства і держави. Для збереження й розвитку цих показників держава має проводити правильно сформовану дієву політику, мати відповідну нормативно-правову базу, на основі якої створити сприятливе профілактичне середовище з умовами, що забезпечують реалізацію таланту, перехід негативних проявів у поведінці обдарованої дитини у позитивне русло. Профілактична робота з обдарованими учнями має здійснюватися відповідно до розробленої державою нормативно-правової бази, затверджених в установленому порядку і на відповідний період програм.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Огляд законодавчих актів України, які визнача-

ють стандарти права дітей на всебічний розвиток, розкриття і реалізацію їх здібностей і талантів, представлено в наукових працях Ю. Гришук, А. Дакал, Р. Науменко, Л. Півневої, Т. Тарасенко та ін. Зокрема, Ю. Гришук висвітлено нормативно-правовий і соціально-педагогічний аспекти підтримки обдарованої учнівської молоді, яка, на думку дослідниці, є одним із пріоритетних напрямів державної політики в Україні на законодавчому (державному) рівні [1].

А. Дакал і Л. Півневою проведено детальний аналіз даних документів та реальний стан дотримання прав дітей в освітянській галузі [2; 5], Р. Науменко – в системі позашкільної освіти [4]. Т. Тарасенко проаналізовано нормативно-правові документи, що визначають та відображають зміст державної молодіжної політики щодо створення умов для розвитку обдарованої молоді в Україні [11].

Однак проблема нормативно-правового забезпечення профілактики поведінкових девіацій обдарованих учнів не досліджувалася і в умовах динамічних соціальних процесів у період реформування українського суспільства, кризових

ситуацій у багатьох сферах суспільного життя є особливо актуальною.

Мета статті – на основі аналізу нормативно-правових актів нашої держави щодо організації роботи з обдарованими дітьми та молоддю визначити соціально-правові норми, які стосуються проблеми профілактики поведінкових девіацій обдарованих учнів.

Виклад основного матеріалу. Аналіз нормативно-правових актів нашої держави щодо роботи з обдарованими дітьми та молоддю дав змогу виділити певні соціально-правові норми, які містять положення, що безпосередньо чи опосередковано торкаються проблеми профілактики поведінкових девіацій обдарованих учнів.

Так, у Законі України «Про освіту» зазначено, що метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору. Також у цьому Законі закріплено обов'язок педагогічних працівників (п. 2 ст. 54,) і батьків (п. 3 ст. 55) дбати про фізичне і психічне здоров'я дитини, сприяти розвитку її здібностей, формувати навички здорового способу життя [9].

Аналогічні соціально-правові норми наявні у ст. 5 Закону України «Про загальну середню освіту», де визначено завдання загальної середньої освіти: формування особистості учня, розвиток його здібностей і обдарувань, наукового світогляду; виховання свідомого ставлення до свого здоров'я та здоров'я інших громадян як найвищої соціальної цінності, формування пієнічних навичок і засад здорового способу життя, збереження і зміцнення фізичного та психічного здоров'я учнів [6].

У Положенні про психологічну службу в системі освіти України профілактика визначається як напрям діяльності працівників психологічної служби, який передбачає своєчасне попередження відхилень у розвитку та становленні особистості, міжособистісних стосунках, запобігання конфліктним ситуаціям в освітньому процесі. Просвітницько-профілактична функція психологічної служби полягає у поширенні психологічних знань, виявленні фактів порушення прав дитини, вжитті заходів щодо подолання негативних чинників, які впливають на життєзабезпечення дитини, її моральний та соціальний розвиток, у профілактиці та попередженні негативних впливів [7].

Невід'ємною складовою частиною системи освіти є позашкільна освіта (ст. 10 Закону України «Про загальну середню освіту»), мета якої полягає у розвитку здібностей дітей та молоді у сфері освіти, науки, культури, фізичної культури і спорту, технічної та іншої творчості, здобутті ними первинних професійних знань, вмінь і навичок, необхідних для їх соціалізації, подальшої самореалізації та/або професійної діяльності (ст. 14 Закону України «Про загальну середню освіту») [6].

Завданнями позашкільної освіти, які можна розглядати в межах профілактики поведінкових девіацій обдарованих учнів, є формування в учнів свідомого й відповідального ставлення до власного здоров'я та здоров'я оточення, навичок безпечної поведінки, організація дозвілля учнів, пошук його нових форм, профілактика бездоглядності, правопорушень, виховання в учасників освітнього процесу свідомого ставлення до власної безпеки та безпеки оточуючих, формування здорового способу життя учнів, здійснення інформаційно-методичної та організаційно-масової роботи (ст. 8 Закону України «Про позашкільну освіту») [10].

У Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року підкреслюється необхідність забезпечення створення умов для розвитку, соціалізації та дальшого професійного зростання обдарованої молоді. Також наголошено на необхідності проведення принципово нових наукових досліджень, обґрунтованого та послідовного запровадження передових науково-педагогічних технологій, раціональних і ефективних підходів до організації наукової та інноваційної діяльності у сфері освіти, зокрема вивченні потреб та забезпеченні розвитку обдарованих дітей, розробленні індивідуальних методик організації їх навчання та соціалізації, проектуванні особистісно-розвивального середовища обдарованих дітей і молоді [8].

Відповідно до плану заходів із реалізації Національної стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року було ухвалено міські, районні, обласні програми «Обдарована дитина» на 2016–2020 роки, спрямовані на забезпечення формування інтелектуального потенціалу нації шляхом створення оптимальних умов для виявлення обдарованих дітей конкретного регіону та надання їм допомоги в розвитку творчого потенціалу, самореалізації особистості в сучасному суспільстві, постійного духовного самовдосконалення [2, с. 54].

Висновки і пропозиції. Отже, нормативно-правова база нашої держави щодо організації роботи з обдарованими дітьми та молоддю містить низку положень, що стосуються профілактики як напряму діяльності, який передбачає своєчасне попередження відхилень у розвитку та становленні обдарованої особистості, міжособистісних стосун-

ках, запобігання конфліктним ситуаціям в освітньому процесі, формування здорового способу життя і відповідальної поведінки, спрямованої на користь суспільству. Однак в офіційних документах окреслено тільки загальні положення щодо профілактичної роботи з обдарованими учнями, не прописані рекомендації щодо створення позитивного сприятливого середовища для розвитку обдарованих учнів, профілактики їх поведінкових девіацій, що вимагає ґрунтовного й системного дослідження зазначеної проблеми на рівні функціонування системи органів адміністративно-виконавчого апарату щодо здійснення профілактики поведінкових девіацій обдарованих учнів, визначення можливості доступу до послуг освітньо-розвивальної бази закладів різного типу на локальному, регіональному й державному рівнях. Саме ці аспекти становлять перспективу подальших наукових розробок щодо проблеми профілактики поведінкових девіацій обдарованих учнів.

Список використаної літератури:

1. Грищук Ю.В. Підтримка обдарованої учнівської молоді: нормативно-правовий та соціально-педагогічний аспекти. *Освітологічний дискурс*. 2014. №1. С. 46–57. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/osdys_2014_1_7 (дата звернення: 12.08.2019).
2. Дакал А.В. Розвиток державної політики України щодо підтримки талановитих дітей. *Державне управління: теорія та практика*. 2017. № 1. С. 50–59.
3. Муромець В.Г. Сутнісна характеристика превентивного виховного середовища загальноосвітнього навчального закладу. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2011. Вип. 15 (2). С. 237–244. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/2999/> (дата звернення: 25.06.2019).
4. Науменко П.А. Державне регулювання розвитку позашкільної освіти в Україні : автореф. дис. ...д-ра з держ. управл. : 25.00.02 / Національна академія державного управління при Президентові України. Київ, 2013. 41 с.
5. Півнева Л.М. Обдарована й талановита молодь у системі вищої освіти як чинник суспільного прогресу. *Будуємо нову Україну* : збірник конф., Київ, 26–27 листопада 2014 р. / Ред.: О. Дем'янчук та ін. Київ : Києво-Могилянська академія, 2015. С. 94–101.
6. Про загальну середню освіту : Закон України від 13.05.1999 р. № 651-XIV. Дата оновлення: 09.06.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/651-14> (дата звернення: 20.08.2019).
7. Про затвердження Положення про психологічну службу у системі освіти України : МОН України; Наказ, Положення від 22.05.2018 р. № 509. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0885-18> (дата звернення: 18.08.2019).
8. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року: Указ Президента України; Стратегія від 25.06.2013 р. № 344/2013. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/344/2013> (дата звернення: 17.08.2019).
9. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. Дата оновлення: 09.06.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 20.08.2019).
10. Про позашкільну освіту : Закон України від 22.06.2000 р. № 1841-III. Дата оновлення: 16.07.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1841-14> (дата звернення: 20.08.2019).
11. Тарасенко Т.М. Державна політика щодо створення умов для розвитку обдарованої молоді в Україні. URL: http://academy.gov.ua/ej/ej9/doc_pdf/Tarasenko_TM.pdf (дата звернення: 15.08.2019).

Stepanenko V. Regulatory support for the deviant behavior prevention of gifted pupils

The article analysis of the Ukrainian legislative acts on the organization of work with gifted children and youth that directly or indirectly address the problem of gifted pupils' deviant behavior prevention. Prevention is considered as a priority area of work with gifted pupils in the complex solution of their personal, social, behavioral problems. In addition, it is a kind indicator of the state's development and prosperity. The state should pursue a well-formed effective policy, have appropriate regulatory acts, and create a favorable preventive environment with conditions that ensure the realization of talent, the transition of negative manifestations in the behavior of a gifted child in a positive direction.

It is noted that prevention as a line of psychological service employees activity provides for timely prevention of deviations in the development and formation of personality, interpersonal relationships, and prevention of conflict situations in the educational process. The preventive function of the psychological service is to disseminate psychological knowledge, identify facts of child rights violation, take measures to overcome the negative factors affecting the child's life support, his moral and social development, and to prevent of negative influences.

It was revealed that in official documents only general provisions for preventive work with gifted pupils are indicated. Recommendations for creating a favorable enabling environment for the development of gifted pupils and the prevention of their behavioral deviations are not spelt out. This requires a thorough and systematic study of the problem at the level of the administrative and executive agency system to deviant behavior prevention of gifted pupils. It also requires determining the possibility of access to the services of the educational and development base various types' institutions at the local, regional and state levels.

Key words: *gifted pupil, prevention, deviant behavior, legal act.*